

Frau Avos *Paskutinis teismas*. Pirmosios vardu žinomos vokiečių poetės poemos vertimas į lietuvių kalbą

Aleksej Burov

Vokiečių filologijos katedra
Baltijos kalbų ir kultūrų institutas
Vilniaus universitetas
El. paštas aleksej.burov@ff.vu.lt

Ignė Vrubliauskaitė

Vokiečių filologijos katedra
Baltijos kalbų ir kultūrų institutas
Vilniaus universitetas
El. paštas igne.vrubliauskaite@gmail.com

Anotacija. Straipsnio dėmesio centre – Lietuvoje mažai žinomos vokiečių poetės Frau Avos (1060–1127) kūryba. Melko vienuolyne mirusi atsiskyrėlė – pirmoji vardu žinoma vokiečių poetė, savo kūryba nutraukusi „didžiąją vokiečių literatūros tylą“ (Stein 1976, 5). Visos Frau Avai priskiriamos poemos yra religinio pobūdžio: *Jonas* (446 eilučių), *Jėzus gyvenimas* (2418 eilučių), *Antikristas* (118 eilučių) ir *Paskutinis teismas* (406 eilučių).

Straipsnyje ne tik apžvelgiami Frau Avos tyrimai, skirti jos kūrybai ir asmenybei, bet ir pateikiamas vienos iš poemų, *Paskutinis teismas*, vertimas iš ankstyvosios vidurinės vokiečių aukštaičių kalbos (*Frümittelhochdeutsch*) į lietuvių kalbą.

Raktažodžiai: Frau Ava, *Paskutinis teismas*, viduramžių apokaliptinė literatūra

Frau Ava's, the first named German female writer's, poem *Jüngstes Gericht* 'The Last Judgement' and its Lithuanian translation

Summary. The present article offers an overview of several poems written by Frau Ava (1060–1127), a German poetess whose literary works are virtually unknown in Lithuania. Ava, an anchoress in Melk Abbey, is the first named German female writer, who broke 'the deep silence of German literature' lasting over a century (Stein 1976, 5). All poems attributed to Frau Ava are of religious character: *Johannes* 'John the Baptist' (446 lines), *Leben Jesu* 'Life of Jesus' (2418 lines), *Antichrist* (118 lines) and *Jüngstes Gericht* 'The Last Judgement' (406 lines), which make up an impressive biblical epic of 3388 lines. *Leben Jesu*, *Antichrist* and *Jüngstes Gericht* are found in the *Vorau* Manuscript dating the first half of the 12th century (Codex 276, 115va-125ra), whereas the *Görlitz* Manuscript (Codex A III. 1. 10), compiled in the 14th century but lost during World War II, contains the poem *Johannes* as well as the other poems mentioned above, excluding the epilogue of *Jüngstes Gericht* (lines 393-406).

The article presents an overview of Frau Ava's life and works as well as a Lithuanian translation of her poem *Jüngstes Gericht*, written in Early Middle High German (Ger. *Frümittelhochdeutsch*). The translation is based on Maike Glaubnitzer and Kassandra Sperl's text, published in 2014.

Keywords: Frau Ava, The Last Judgement, medieval apocalyptic literature

Received: 20/06/2019. Accepted: 02/11/2019

Copyright © Aleksej Burov, Ignė Vrubliauskaitė, 2019. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

1. Įvadas

Sunku pervertinti Frau Avos svarbą vokiečių literatūros raidai. Apie 1060 m. gimusi ir 1127 m. Melko vienuolyne mirusi atsiskyrėlė – pirmoji vardu žinoma vokiečių poetė, savo kūryba nutraukusi „didžiąją vokiečių literatūros tylą“, trukusią daugiau kaip šimtą metų (Stein 1976, 5; Rupp 1971, 278). Visos Frau Avai priskiriamos poemos yra religinio pobūdžio: *Jonas / Johannes* (446 eilučių), *Jėzaus gyvenimas / Leben Jesu* (2418 eilučių), *Antikristas / Antichrist* (118 eilučių) ir *Paskutinis teismas / Jüngstes Gericht* (406 eilučių). Kartu jos sudaro įspūdingą 3388 eilučių biblinį epą. Anot Masserio (1976, 63), Avos kūryba – precedento neturintis reiškinys XII a. vokiečių literatūroje, savo kompleksiskumu prilygstantis tokiems vokiečių literatūros šedevrams, kaip antai dar IX a. Otrfrido Veisenburgiečio (Otrfrid von Weißenburg) senąja aukštaičių kalba parašytai *Evangelijų harmonijai / Liber evangeliorum* (7104 ilgosios eilės) bei senąja saksų kalbą nežinomo autoriaus parašytam *Išganytojui / Heliand* (5983 aliteruojančių eilių). Mūsų laikus Avos poemos pasiekė dviem rankraščiais: *Jėzaus gyvenimas*, *Antikristas* ir *Paskutinis teismas* aptikti dar antroje XII a. pusėje sudarytame *Vorau* rankraštyje (Codex 276, 115va-125ra), o XIV a. sudarytame, bet Antrojo pasaulinio karo metu prarastame, *Görlitz* rankraštyje (Codex A III. 1. 10), be minėtų poemų, yra ir *Jonas*, tik be *Paskutinio teismo* epilogo (e. 393–406).

Deja, ši vokiečių literatūros raidai svarbi autorė Lietuvoje žinoma tik labai mažam viduramžių literatūros mėgėjų ratui. Išskyrus 2017 m. Vilniaus universiteto absolventės Ievos Vilkaitytės apgintą bakalauro darbą „Zum Epigonalen Charakter der Darstellung des Weltuntergangs im Werk Frau Avas *Jüngstes Gericht*“ ir 2018 m. ten pat apgintą Ignės Vrubliauskaitės bakalauro darbą „Das *Jüngste Gericht* von Frau Ava. Sprach- und kulturhistorische Analyse des frühmittelhochdeutschen Textes sowie seine Übersetzung ins Litauische“, Frau Avos kūryba iki šiol nebuvo nagrinėjama. Tikėtina, kad viena iš Avos kūrybos nežinomumo priežasčių – lietuviško vertimo nebuvimas. Šiuo straipsniu siekiama paskatinti domėjimąsi šia iškilia viduramžių epochos asmenybe. Straipsnyje apžvelgiami Frau Avos tyrimai, skirti jos kūrybai ir asmenybei. Taip pat pateikiamas vienos iš poemų, *Paskutinis teismas*, vertimas iš ankstyvosios vidurinės vokiečių aukštaičių kalbos (*Frümittelhochdeutsch*) į lietuvių kalbą. Verčiant remtasi Maike Glaußnitzer ir Cassandra Sperl 2014 m. išleistu tekstu.

2. Frau Ava: pirmoji vardu žinoma vokiečių poetė

Pažintis su Avos kūryba prasidėjo dar 1765 m., kai Georg Andreas Will išleido *Joną* bei ištraukas iš *Jėzaus gyvenimo*. Jo darbą tęsė August Heinrich Hoffmann von Fallersleben, 1830 m. išleidęs visą poemų ciklą. Kadangi remtasi XIV a. siekiančiu *Görlitz* rankraščiu (*Vorau* rankraštis dar nebuvo žinomas), neturinčiu *Paskutinio teismo* epilogo (e. 393–406), šių poemų autorystė buvo nežinoma. Naujos perspektyvos atsivėrė, kai 1841 m., dirbdamas Vorau vienuolyno bibliotekoje, austrų germanistas Joseph Diemer (1807–1869) atrado iki šiol nežinomą XII a. rankraštį. Be tokių kūrinių kaip *Kaiserchronik*, *Ältere Jüdisch*, *Alexanderlied*¹, rankraštyje buvo ir *Paskutinis teismas* su *Görlitz* rankraščiu trūkstančiu

¹ *Vorau* rankraštį sudaro 21 kūriny. Visą rankraščio kūrinių sąrašą žr. Wachinger 1999, 518.

prologu (Claußnitzer / Sperl 2014, XIX–XX). Būtent šio kūrinio pabaigoje autorė prisistato kaip dviejų vaikų motina, vardu Ava: „*dizze buoch dihtote / zweier chinde muoter. / [...] daz ist AVA*“² (e. 393–405).

1849 m. išleidus rankraštį prasidėjo intensyvi mokslinė diskusija apie Frau Avos asmenį ir kūrybą. Šios diskusijos pradžia siejama su 1850 m. kovo 7 d. Karališkojoje akademijoje Berlyne Wilhelmo Grimmo (1786–1859) perskaitytu pranešimu „Apie rimo istoriją“. Jame iškilusis germanistas medievistas teigė, kad, kalbant apie Frau Avos autorystę, tik poema *Paskutinis teismas* nekelia jam jokių abejonių. Remiantis rimo analize, Grimmo nuomone, Avai dar galima priskirti *Antikristą*, bet joku būdu ne *Joną* arba *Jėzaus gyvenimą* (Grimm 1852, 38–39). Grimmo pozicijai iš esmės pritarė ir Boor, anot kurio, Avai priskiriamų kūrinių rašymo stilius nėra vienalytis. Avos kūryboje jis įžiūri du skirtingus rašymo stilius, įrodančius dviejų skirtingų asmenybių dalyvavimą kūrybos procese (Boor 1926, 168). *Paskutinio teismo* 393–395 eilutėje esantis Avos prisipažinimas „*dizze buoch dihtote / zweier chinde muoter. / diu sageten ir disen sin*“³ sudarė Scherer, o vėliau ir Schröder, pagrindą teigti, kad į kūrybos procesą buvo įsitraukę Avos vaikai (Scherer 1874, 64–77; Schröder 1929, 171). Tačiau ne visi Avos kūrybos tyrėjai palaikė Grimmo išsakytas abejones. Anot Kienasto, nėra pagrindo teigti, kad Avos kūryba – kolektyvinio darbo rezultatas. Tačiau jis neatmeta galimybės, kad buvo pirminis, iki mūsų dienų neišlikęs, tekstas, kuris, savo ruožtu, davė pradžią skirtingiems *Vorau* ir *Görlitz* rankraščiams (Kienast 1937, 5). Greinemann taip pat nemato priežasties abejoti Avos tiek *Jono*, tiek *Jėzaus gyvenimo* autoryste. Remdamasi Wesenicko (1963, 419) atlikta Avos eilėdaros analize, Greinemann teigia, kad nustatyti skirtumai gali būti paaiškinami ne skirtinga autoryste, bet temų įvairove, kuria pasižymi Avos kūryba (Greinemann 1968, 4). Šiuolaikinėje medievistikoje vis dėlto dominuoja pozicija, kad Frau Ava yra visų keturių poemų autorė (Glauffnitzer / Sperl 2014, X–XIV).

Frau Avos asmenybė taip pat kelia daug klausimų. Tiksliai nėra žinomi nei jos socialinis statusas, nei gyvenimo vieta. Biblinio epo autorę įprasta tapatinti su 1127 m. Melko vienuolyne mirusia atsiskyrėle, vardu Ava. Šio Dunojaus slėnyje esančio vienuolyno kronikose randamas vasario 7 d. padarytas įrašas MCXXVII, liudijantis Avos mirtį: „*Ava inclusa obiit*.“⁴ Jos mirtis minima ir Lambacho vienuolyno, esančio apie 100 km nuo Melko, nekrologe. Anot Greinemann, tai leidžia daryti išvadą, kad Ava buvo žinoma ir už savo vienuolyno ribų (Greinemann 1968, 1). Wehrli teigimu, ji galėjo būti turtinga našlė, po vyro mirties nusprendusi pasišvęsti maldai ir kontempliacijai (Wehrli 1997, 143). Tačiau šis įrašas neįrodo, kad mirusi atsiskyrėlė Ava tapati biblinio epo autorei, vardu Ava (Soeteman 1963, 59). Pasak Henschel, jos kalboje jaučiamas frankų dialektas, kurio vartojimo arealas yra gerokai nutolęs nuo Melko. Šis faktas vis dėlto neįrodo, kad gyvenimo pabaigoje ji negalėjo atsidurti Melko vienuolyne. Pasak Thoran, atsiskyrėlės Avos ir poetės Avos tapatumo klausimas dėl nenuginčijamų įrodymų stokos išlieka iki šiol atviras (Thoran 1995, 320).

² „Šią knygą parašė / dviejų vaikų motina. [...] kurios vardas AVA“ (vertė A. Burov).

³ „Šią knygą parašė / dviejų vaikų motina. / jį paaiškino jai knygoje papasakotų įvykių prasmę“ (vertė A. Burov).

⁴ „Anapilin iškeliavo atsiskyrėlė Ava“ (vertė A. Burov).

Nemažai diskusijų kelia ir šaltiniai. Visuotinai pripažįstama, kad pagrindinis Frau Avos kūrybos šaltinis buvo Šventraštis (Kelle 1896, 158; Greinemann 1968, 1; Glaußnitzer / Kassandra 2014, XV). Nepaisant nustatyto didelio tiesioginių ir netiesioginių citatų iš Naujojo Testamento skaičiaus, abejojama, ar Frau Ava rėmėsi rašytiniu Biblijos variantu. Dauguma tyrėjų linksta manyti, kad ji pažinojo tik žodinę Biblijos formą (Schröder 1929, 171; Gutfleisch-Zieche 1997, 143). Schacks yra tos nuomonės, kad viena iš tokių žodinių formų galėjo būti viduramžiais didelį populiarumą turėję Kristaus kančios ir prisikėlimo vaidinimai (Schacks 1986, 371). Thoran, savo ruožtu, atmeta Schacks poziciją, atkreipdama dėmesį į tai, kad pirmas žinomas Kristaus kančios ir prisikėlimo vaidinimas įvyko tik 1187 m. Jos nuomone, Avos kūrybai galėjo turėti įtakos antifonai, responsoriai, Verbų sekmadienio procesijos ir Didžiojo penktadienio apeigos (Thoran 1995, 322–323). Liturginių tekstų svarbą Avos poezijai apskritai dar 1968 m. įrodė Greinemann savo disertacijoje „Die Gedichte der Frau Ava. Untersuchungen zur Quellenfrage“ (1968, 8–12). Poemose taip pat jaučiama Rabano Mauro (780–856), Alkuino (735–804) ir Honorijaus Augustodunensio (1080–1154) teologinių darbų įtaka (Kienast 1937, 27–34). Neatmetama galimybė, kad Avai buvo žinomi ir vokiečių kalba sukurti tekstai, tokie kaip *Genesis*, *Exodus*, *Numeri*, *Ezzo-Lied bei Himmel und Hölle* (Kelle 1896, 159).

3. Apie Frau Avos Paskutinį teismą

Avai priskiriamas *Paskutinis teismas* žinomas iš dviejų rašytinių šaltinių: *Vorau* rankraštyje (XII a.) jis užima lapus 123va–125ra, o *Görlitz* rankraštyje (XIV a.) atitinkamai 22^f–24^f. Pagrindinis skirtumas tarp šių dviejų tekstų – epilogo, Avos kūrybos tyrėjų vertinamo dėl nuorodos į teksto autorę (e. 406), nėra *Görlitz* rankraštyje. Tačiau *Görlitz* rankraštyje esti 24 eilučių vaizdingas pasmerktųjų sielų bausmių aprašymas (vertimo e. 291–314). Toliau pateiktame kūrinio vertime *Vorau* rankraštyje nesančios eilutės pateikiamos kursyvu.

Kūrinio kompoziciją santykinai galima suskirstyti į 6 dalis: prologas (e. 1–14), artėjančio Paskutinio teismo ženklų vaizdavimas (e. 15–160), paruzija (e. 161–198), parenezė (e. 199–228), Paskutinis teismas *par excellence* (e. 229–392) ir epilogas (e. 393–406).

Paskutinio teismo prologo turinys gali nustebinti apokaliptinės krikščioniškosios literatūros žinovus. Jame nerasime šiam religinės literatūros žanrui būdingos referencijos į žinių šaltinį. *Apreiškime Jonui* šią funkciją atlieka knygoje neįvardytas angelas (Apr. 1, 1); *Ketvirtoje Ezros knygoje* vizionieriui ateitį atskleidžia arkangelas Urielis (4. Esra IV. 1), o apokrifiniame *Apreiškime Petrui* šios užduoties imasi pats Dievas (a. Apr. Ptr. 5, 15). Viduramžių epochoje populiarūs buvo ir referencijos į šventuosius, ypač šv. Jeronimą (lat. Hieronymus, 347–420)⁵. Tačiau Frau Ava apsiriboja lakoniška nuoroda į išminčius:

*Penkiolika ženklų pasirodys,
taip sako išmintingiausieji* (e. 9–10).

⁵ Pvz., *Linzer Antichrist* (apie 1170 m.; e. 51. 1–6), *Das Münchner Gedicht* (1347 m; e. 12–16), *St. Galler Weltgericht* (14 a. antra pusė; e. 1–8).

Tikėtina, kad Avos apsisprendimui neminėti konkrečiau žinių šaltinio turėjo įtakos jos sūnūs. Šiems teologinį išsilavinimą turėjusiems Avos patarėjams Biblijoje pagrindo neturinčio paskutiniųjų dienų vaizdavimo siejimas su šventuoju arba angelu galėjo pasirodyti pavojingu neapdairumu.

Įvykius prieš Paskutinį teismą Ava suskirsto į penkiolika dienų: pirmą dieną „*vandenys į žemę sutekės*“ (e. 18); antrąją – vandenys „*labai aukštai sukils*“ (e. 24); trečiąją – „*žemės vandenys tekėjimo kryptį pakeis*“ (e. 33); ketvirtąją – žuvys „*virš jūros [...] kausis*“ (e. 43); penktąją – „*mirs visi, / turintys sparnus ir nagus*“ (e. 57–58); šeštąją – dangus „*tamsiai raudonas taps*“ (e. 62); septintąją – „*visas oras sujudės*“ (e. 68.); aštuntąją – „*žemė ims purtytis*“ (e. 82); devintąją – „*akmenys skils*“ (e. 91); dešimtąją – „*pilys suskils*“ (e. 99); vienuoliktąją dieną – sunyks „*auksas ir sidabras / ir kiti nuostabūs dalykai*“ (e. 109–110); dvyliktąją dieną – „*gyvuliai mums dejuoti padės*“ (e. 120); tryliktąją – „*kapai atsivers, / iš jų kaulai pakils*“ (e. 129–130); keturioliktąją – visi žmonės „*protą praras*“ (e. 142); penkioliktąją – „*ugnis užsiliepsnos, / kuri šį pasaulį pribaiigs*“ (e. 155–156).

Šio viduramžių epochoje plačiai paplitusio scenarijaus autorius nėra tiksliai žinomas. Anot Doria (2003, 21), seniausi rašytiniai šio scenarijaus paminklai – 92-asis Petro Damiano laiškas (lat. Petrus Damianus, 1006–1072) ir XII a. pradžioje sukurtas bei ilgus metus klaidingai Bedai (lat. Beda Venerabilis, 672–735) priskiriamas darbas *De quindecim signis*. Abu šie tekstai referuoja į šv. Jeronimą:

„*Illud tamen, quod de quindecim signis totidem dierum diem iudicii praecedentium beatum Yeronimum referre didicimus, his eisdem verbis inserere non superfluum iudicamus*“⁶.

„*Quindecim signa quindecim dierum ante diem iudicii, inuenit Hieronymus in annalibus Hebraeoru*“⁷.

Tačiau mokslui nėra žinomas nė vienas šv. Jeronimo tekstas, kuriame įvykiai prieš Paskutinį teismą būtų vaizduojami kaip katastrofų ciklas, trunkantis penkiolika dienų (Grau 1908, 272).

Anot Greinemann, Frau Avos penkiolikos dienų prieš Paskutinį teismą vaizdavimas – tai Petro Damiano ir Pseudo Bedos tekstų mišinys. Remdamasi trijų tekstų analize Greinemann nustatė, kad pagrindą sudaro Pseudo Bedos tekstas. Tačiau vaizduojant ketvirtą, penktą, aštuntą, devintą ir keturioliktą dieną jaučiama Petro Damiano įtaka, o šeštos, septintos ir penkioliktos dienos aprašymas neturi atitikmenų abiejuose lotyniškuose tekstuose. Pasak Greinemann, yra pagrindo manyti, kad vaizduodama šias dienas, inspiracijos Ava sėmėsi iš Bažnyčios tėvų pamokslų lobyno (Greinemann 1968, 168–173).

Kristaus antrojo atėjimo, t. y. paruzijos, aprašymas užima 37 eilutes – nuo 161 e. iki 198 e. Atpasakodama iš esmės biblinį siužetą Frau Ava atkreipia dėmesį į paruzijos esminį bruožą – jos neįmanoma supainioti su kitais paskutinių dienų įvykiais, o ypač su Antikristo

⁶ Petrus Damiani, *Die Briefe des Petrus Damiani*, in: Kurt Reindel (Hg.), MGH. IV. Band. Teil 3, Brief 92, 20–21.

⁷ Pseuda-Beda, *De quindecim signis*, Z. 1–2. Zitiert nach *Collectanea Pseudo-Bedae*, Bayless Martha / Michael Lapidge (Hg.), Turnhout 1998, 178f.

apsimetimu Kristumi. Anot Avos, lydimas keturių evangelistų Kristus pasirodys Jeruzalėje ir prikels visus mirusiuosius Paskutiniam teismui. Tačiau šiam išskirtiniam įvykiui galima pasirengti: duodamas išmaldos (e. 210), apsaugodamas našlaičius (e. 213), priimdamas svetimšalius (e. 218) ir darydamas kitus gerus darbus, žmogus gali pasirengti Teismui. Moralinis raginimas (gr. *parainesis*) dar žemėje pasirengti dangiškajam Teismui, užimantis nedidelę kūrinio dalį (e. 199–228), yra viena iš esminių kūrinio intencijų.

Kūrinio 229–392 eilutėse Avos skaitytojas / klausytojas supažindinamas su Paskutinio teismo eiga. Trumpai paminėjusi nuosprendį, pagal kurį „*pelai nuo kviečių atsiskirs*“ (e. 234), Ava imasi pasmerktųjų kančios pragare (e. 241–216) bei išgelbėtųjų džiaugsmo danguje (e. 317–392) vaizdavimo. Ypatingu vaizdingumu pasižymi eilutės 291–314, esančios tik *Görlitz* rankraštyje:

*Jos [gyvatės] neduos mums ramybės.
Jos durs mums į bambą
Geležinėmis šakėmis.
[...]
Su niekšišku malonumu
duria jos mums į krūtine.
Viena šių gyvačių – vardu *Aspidas*,
tuo galite būti tikri.
Kita – *Bazilikas*.
[...]
Pažaliavusiais pūliais
jos mus maitins,
juos tiesiai mums į burną spjaus (e. 290–305).*

Kūriny s baigiamas apokaliptiniams tekstams nebūdingu epilogu (e. 393–406). Atsiribodama nuo žanrui būdingo pseudoepigrafiškumo, kai tikrasis teksto autorius „pasislepia“ už tariamojo autoriaus vardo (Tilly 2012, 49), Ava ne tik prisistato tikru vardu, bet ir atskleidžia faktus iš asmeninio gyvenimo: ji – dviejų sūnų motina (e. 394); jos sūnūs – dvasininkai, (e. 395), vienas iš kurių jau paliko šį pasaulį (e. 398).

XXI a. skaitytojui tokie skurdūs faktai gali pasirodyti visiškai nereikšmingi. Tačiau nereikėtų pamiršti, kad apie kitus apokaliptinių tekstų autorius žinome kur kas mažiau. Dėl epilogo Frau Ava kūrinys tampa autentišku XII a. eschatologinių nuotaikų Vakarų Europoje liudijimu.

4. Paskutinio teismo vertimo metodologija

Verčiant Avos *Paskutinį teismą* į lietuvių kalbą, buvo sąmoningai atsisakyta vertėjų iš senųjų kalbų pamėgto būdo – vartojant dialektizmus ir archaizmus bei bendrinei lietuvių kalbai nebūdingą sintaksę sukurti senojo teksto iliuziją. Vieni ryškiausių tokio vertimo pavyzdžių – Vlodo Nausėdos *Nibelungų giesmė* (1980 m.) ir *Gudruna* (2002 m.)⁸.

⁸ Apie vertimus iš senųjų kalbų Lietuvoje ir vertimo principus žr. Burov / Volungevičienė (2016, 207–222).

Skaitant Nausėdos vertimus, patiriamas estetinis malonumas, o tai, be abejo, taip pat yra didelė vertybė. Tačiau toks vertimas netinka akademinėi bendruomenei, ypač tiriamajam darbui. Lietuviškojo *Paskutinio teismo* tikslinė grupė – akademinė bendruomenė. Dėl šios priežasties buvo stengiamasi kuo tiksliau perteikti Avos tekstą. Visi nuokrypiai nuo bendrinės lietuvių kalbos (ypač sintaksės) nėra nulemti poreikio „archaizuoti tekstą“, bet ištikimybės originalui. Keletą pavyzdžių norėtume aptarti išsamiau.

Bendrinėje vokiečių kalboje tiesioginiame sakinyje tarinys yra antroje vietoje. Lietuvių kalboje tarinio vieta griežtai neregamentuojama. Tarinio perkėlimas į sakinio galą, kaip nutiko poemos dalyje nuo 203 iki 218 eilutės, gali pasirodyti dirbtiniu bendrinės lietuvių kalbos sintaksės darymu. Tačiau originale taip pat visi šių eilučių tariniai užima paskutinę vietą sakinyje. Vartodama veiksmožodžio bendraties formą visose eilutėse, Ava sukuria įspūdingą galūninį rimą, kurį nusprendėme perteikti savo vertime:

1 lentelė

<i>Jüngstes Gericht</i> : V. 209–214	<i>Paskutinis teismas</i> : e. 209–214
[...] si sulen wârheit <i>phlegen</i> , ir almuosen wol <i>geben</i> , mit mâzen ir gewant <i>tragen</i> , mit chiuske ir ê <i>haben</i> , bescirmen die <i>weisen</i> , die gevangen <i>lôsen</i> .	[...] turite tiesos <i>siekti</i> , išmaldą dosniai <i>duoti</i> , saikingai <i>rengtis</i> , skaisčiai santuokoje <i>gyventi</i> , našlaičius <i>globoti</i> , kalinčius į laisvę <i>paleisti</i> .

Taip pat vidurinėsios vokiečių aukštaičių kalbos veiksmožodžių esamojo laiko vartojimas ap sunkindavo vertimo procesą – reikėjo interpretacijos. Kalbėdama apie ateitį, Ava nevartoja analitinės laiko formos ateičiai reikšti (*Futur I*). Esamiems ir būsimiems įvykiams reikšti Ava vartoja išskirtinai veiksmožodžio esamojo laiko formą (*Präsens*). Verčiant į lietuvių kalbą tokios poemos eilutės tapdavo interpretavimo objektu:

2 lentelė

<i>Jüngstes Gericht</i> : V. 161–168	<i>Paskutinis teismas</i> : e. 161–168
[...] so <i>chomen</i> von Christe die vier evangeliste: daz gebeine si <i>chukent</i> , die toten si <i>wekent</i> . So samenent sich mit eren lip unde sele. Daz <i>ist</i> viel wunnechlich: die guoten sind dem sunnen <i>glich</i> .	[...] Tuomet <i>pasirodys</i> Kristaus [atsiųsti] keturi evangelistai. Jie palaikams gyvybę <i>įpūs</i> , mirusiuosius <i>prikels</i> . Tuomet šlovingai susijungs kūnas su siela. Tai nuostabą <i>kelia</i> : teisingieji panašūs į saulę bus.

Vaizduodama įvykius paruzijos metu, kūrinio 161 eilutėje Ava vartoja veiksmožodžio esamąjį laiką – *chomen*. Kadangi aprašomieji įvykiai kalbėjimo momento atžvilgiu yra ateityje, o sakinyje nėra jokios laiko aplinkybės, galėjusios padėti išvengti dviprasmybių,

buvo nuspręsta vertime vartoti ne esamojo laiko formą *pasirodo*, bet būsimą laiko formą – *pasirodys*. Tačiau 167 e. esamojo laiko vartojimo situacija iš esmės skiriasi nuo aptartos situacijos 161 e.: Kristaus pažadas, kad „*teisingieji panašūs į saulę bus*“ (e. 168) ne *kels* nuostabą, bet jau dabar nuostabą *kelia*. Tarp kalbėjimo momento ir referencijos laiko nėra jokio laiko tarpo. Dėl šios priežasties buvo nuspręsta vartoti esamojo laiko formą – *kelia*.

Be to, vertime pasitaiko keli atvejai, kai būdvardis vartojamas ne prieš daiktavardį, kaip numato bendrinės lietuvių kalbos norma, bet po daiktavardžio:

3 lentelė

<i>Jüngstes Gericht</i> : V. 175-176	<i>Paskutinis teismas</i> : e. 175-176
[...] sô chumet Christ <i>der rîche</i> vil gewaltichlîchen.	[...] tada ateis Kristus <i>galingasis</i> , visavaldis.

Būdvardžio pozicionavimas po daiktavardžio nėra būdinga dabartinei bendrinei vokiečių kalbai, bet ankstyvuosiuose kalbos raidos etapuose tai buvo gana paplitęs reiškinys. Kaip matome, Ava taip pat vartoja būdvardį po daiktavardžio. Siekdami kuo autentiškesnio vertimo, nusprendėme savo vertime perteikti šią sintaksinę Avos poezijos ypatybę.

Poemoje vartojami lotyniški žodžiai *ratio* (e. 331) ir *meditatio* (e. 332) neverčiami į lietuvių kalbą.

5. Frau Avos Paskutinio teismo vertimas į lietuvių kalbą

1. Dabar papasakosiu,
2. pilna baimės,
3. apie Paskutinį teismą,
4. ką pati išgirdau;
5. ir apie amžinąją karūną,
6. kurią Dievas už nuopelnus duos
7. tiems, kurie puikiai kovos
8. laikų pabaigoje.
9. Penkiolika ženklų pasirodys,
10. taip sako išmintingiausieji.
11. Niekad iki šiolei negirdėjom
12. apie tokį kartų skausmą.
13. Kai viskas, kas tik egzistuoja, drebėti ims,
14. [žinokit] – artinasi Kristus.
15. Pirmąją dieną
16. rauda [visą žemę] apims.
17. Tuomet šis ženklas pasirodys:
18. vandenys į žemę sutekės,

19. keturiasdešimt sieksnių gilyn.
20. Tai truks vieną dieną.
21. Antrąją dieną –
22. turim jums tai pasakyti –
23. jie ir vėl pasirodys,
24. labai aukštai sukils.
25. Tada ims šėlti
26. didžiulėmis bangomis,
27. kad visi juos girdėtų,
28. kas ruošiasi pabaigai.
29. Visos šalys
30. baisiame pavojuje atsidurs.
31. Trečiąją dieną –
32. sakau, ką pati girdėjau –
33. žemės vandenys tekėjimo kryptį pakeis,
34. į kalną,
35. vėl ims tekėti;
36. tai matys moterys ir vyrai.
37. Visi, kurie tik egzistuoja, sielvartaus,
38. nes artinasi Teismo valanda.
39. Ketvirtąją dieną
40. rauda kils.
41. Iš gelmių pakils
42. žuvys ir visi jūros kūriniai.
43. Virš jūros jie kausis,
44. garsiai šaukdami.
45. [Ta diena] blogai tiems baigsis,
46. kas pelekus ir ašakas turi.
47. Penktąją dieną
48. raudos sustiprės.
49. Laisvoje pievoje
50. paukščiai susirinks,
51. kurie padangėje skraidė⁹;
52. prijaukinti ir laukiniai.
53. Jie aimanuos ir verks
54. garsiu riksmu.
55. Jie kąs ir draskysis,
56. ir mušis.
57. Tą sunkią dieną mirs visi,
58. turintys sparnus ir nagus.

⁹ Eilutės 49–51 sukeistos vietomis, nes kitaip šios eilės skambėtų labai keistai: „*Paukščiai susirinks / laisvoje pievoje / kurie skraidė padangėje*“*.

59. Ateis, neabejojame,
60. ir šeštoji diena skausminga.
61. Dangus pasikeis,
62. jis tamsiai raudonas taps;
63. ant mėnulio ir saulės
64. daug stebuklų pasirodys;
65. siaubinga ta diena bus.
66. [Tą dieną] slėpkitės į žemę.
67. Septintąją dieną
68. visas oras sujudės.
69. Jis nesileis ribojamas.
70. Vėjai prieš dangaus sferą kovos;
71. vandenys, esantys padangėje,
72. prieš vėją plūs.
73. *Ant mėnulio ir saulės*
74. *daug stebuklų pasirodys.*
75. Be to, girdėsis dažnai
76. griausmai ir žaibai.
77. Iš tiesų susiraitys iš skausmo
78. vargšas nusidėjėlis,
79. kuriam sąžinė sako,
80. kad jis niekada Dievo malonės nebeatgaus.
81. Aštuntąją dieną
82. žemė ims purtytis;
83. tuomet ji
84. iš pagrindų sujudės.
85. Niekas tiesiai nebeišstovės,
86. kam vaikščioti ant žemės priklauso.
87. [Tą dieną] sielvartaus moterys ir vyrai;
88. niekas jų paguosti negalės.
89. Devintąją dieną –
90. sakau, ką pati išgirdau –
91. akmenys skils.
92. Tai atsitiks dar prieš Teismą:
93. jie į keturias dalis suirs.
94. Greitai tai pasirodys,
95. to bijo moterys ir vyrai,
96. kurie ženklus supranta.
97. Dešimtąją dieną –
98. mažai dėl to turime pergyventi –
99. pilys suskils,
100. kurios dėl šlovės buvo pastatytos.

101. Kalnai ir įtvirtinimai,
102. viskam suskilti lemta.
103. Dievas iš tiesų yra
104. tikrasis lygybės kūrėjas.
105. Vienuoliktąją dieną –
106. dėl to turėtume džiūgauti –
107. viskas greitai sunyks,
108. kuo pasaulis išpuoštas:
109. auksas ir sidabras,
110. ir kiti nuostabūs dalykai.
111. Sagtys ir žiedai,
112. papuošalai kilmingųjų ponių,
113. auksiniai ir sidabriniai indai,
114. taurės ir bažnyčios brangenybės.
115. Viskas sunykti turės,
116. kas žmogaus rankų sukurta.
117. Žinokit, kad tai iš tiesų įvyks:
118. viskas pranyks ir pelenais virs.
119. Dvyliktąją dieną
120. gyvuliai mums dejuoti pradės:
121. ir žvėrys, iš miško išėję,
122. ir gyvuliai laukuose.
123. Jie labai garsiai riaumoti pradės.
124. Taip kartu
125. garsiai rėkdami
126. jie nuosprendžio lauks.
127. Tryliktąją dieną
128. niekam gerai nebebus.
129. Tuomet kapai atsivers,
130. iš jų kaulai pakils,
131. visi be išimties,
132. belaukdami Teismo.
133. Baimė visus apims,
134. kurie žino, kad yra nusidėję.
135. Keturioliktąją dieną
136. baisiausia rauda pasigirs,
137. tuomet visi žmonės išeis lauk;
138. niekas namuose nepasiliks.
139. Jie aimanuos ir raudos
140. kartu garsiai rėkdami.
141. Tuomet
142. jie protą praras.

143. Niekas nupasakoti negalės
144. tų dienų vargo, kuris
145. tuos apims, kuriems Dievas paskyrė
146. gyviems anų dienų sulaukti.
147. Kai ateis penkioliktoji diena,
148. prie mūsų keršto valanda priartės.
149. Mirs visi tie,
150. kurie buvo gimę,
151. visi kartu,
152. dar prieš nuosprendį.
153. Tuomet keturi vėjai sukils,
154. iš visų kryptių.
155. Ugnis užsiliepsnos,
156. kuri šį pasaulį pribaišs,
157. ji viską apvalys.
158. Tuomet akmenys ir medžiai degs,
159. vandenys ir pelkės,
160. kurie yra po dangumi.
161. Tuomet ateis Paskutinis teismas
162. taip greit, kaip akimirksnis.
163. Tuomet pasirodys Kristus [atsiūsti]
164. keturi evangelistai.
165. Jie palaikams gyvybę ipūs,
166. mirusiuosius prikels.
167. Tuomet šlovingai susijungs
168. kūnas su siela.
169. Tai nuostabą kelia:
170. teisingieji panašūs į saulę bus.
171. Angelai iškilmingai neš
172. kryžių ir karūną,
173. prieš žengiantį į Teismą Kristų.
174. Tai bus siaubą keliantis vaizdas.
175. Tada ateis Kristus galingasis,
176. visavaldis.
177. Tą, kuris slapčia buvo atėjęs į pasaulį,
178. dabar visi žmonės pamatys.
179. Jį lydės didelis būrys.
180. Ten, kur pažeminimus¹⁰ turėjo patirti
181. nuo savųjų priešų,
182. ten jis už tai atkeršys.

¹⁰ Org. „versmacheit“ – pažeminimas, bet ne kančia.

183. Tuomet tarp debesų pasirodys Dievas
184. savo didybėje.
185. Tada teis jis sąžiningai
186. poną ir tarną,
187. ponią ir tarnaitę.
188. Tuomet bus per vėlu atgailauti,
189. ką privalome daryti,
190. jei išsigelbėti norime.
191. Tuomet bus ypatingai pagerbti,
192. kas žemėje pasaulio buvo išsižadėjęs.
193. Jie šalia Dievo atsisės
194. tarp dvylikos apaštalų.
195. Nes iš meilės Dievui
196. jie nusigrėžė nuo šio pasaulio laimės.
197. Jie visi išgelbėti.
198. [Tuo tarpu] nedorėliai pasmerkti.
199. Gerai tas daro,
200. kas padoriai gyvena,
201. kas Dievo niekada nepamiršta,
202. kai šventes švenčia.
203. Tačiau noriu jums pasakyti,
204. kaip gyvenimas [jūsų] atrodyti turėtų.
205. Jūs turite Dievą mylėti
206. visomis jėgomis,
207. iš visos širdies,
208. ką bedarytumėte¹¹.
209. Turite tiesos siekti,
210. išmaldą dosniai duoti,
211. saikingai rengtis,
212. skaisčiai santuokoje gyventi,
213. našlaičius globoti,
214. kalinčius į laisvę paleisti;
215. Jūs turite priešams atleisti,
216. teisingumą nelaukiant atlygio vykdyti,
217. vargšams padėti,
218. svetimšalius priimti;
219. Jūs turite su džiaugsmu į bažnyčią eiti,
220. išpažintį bei atgailą atlikti.
221. Kas negali pasninkauti,
222. tegul išmaldos duoda.

¹¹ Orig. „visuose savo darbuose“.

223. Kas ir to negali padaryti,
224. tegul rykštę pasiima
225. ir ja [nuo savųjų nuodėmių] nusivalo.
226. Palaimintas tas, kuris dėl savo nuodėmių rauda.
227. Kas tai ištikimai vykdo –
228. gerai daro.
229. Dievo Sūnus jam tars:
230. „Atsistok man iš dešinės!
231. Venite benedicti¹²,
232. jums paruošta mano Tėvo Karalystė“.
233. Tai įvyks Paskutinio teismo metu:
234. pelai nuo kviečių atsiskirs.
235. Gerieji į dešinę [keliaus],
236. tai – išgelbėtieji;
237. blogieji į kairę [keliaus].
238. Jie visi bus išmesti
239. iš Viešpaties kluono.
240. Nepamišk to!
241. Tuomet kreipsis Dievas rūsčiai
242. į savo priešus.
243. Jis parodys jiems savo žaizdas
244. ant kojų ir rankų.
245. Smarkiai jos kraujuoja.
246. Jie negali pasiteisinti.
247. Teisingumo vardu prabilis į juos [Dievas]:
248. „Mano valios jūs nenorėjote vykdyti.
249. Mane jūs pamiršote.
250. Manęs nei pavalgydinote, nei pagirdėte;
251. nei priglaudėte, nei aprenėte.
252. Blogi buvo jūsų darbai.
253. Velniai tarnavote jūs stropiai
254. su juo ir paveldėkite amžinąją ugnį“.
255. Tuomet pasirodys velnias iš pragaro,
256. savo tarnų lydidas.
257. Jis vargšus [pasmerktuosius] sučiups,
258. gailesčio jiems neturės.
259. Grandimis ir virvėmis
260. juos visus suriš.
261. Pilnas įniršio atiduos
262. juos į savo palydos rankas.

¹² Lot. „ateikite palaimintieji“.

263. [Jų laukia] amžinoji mirtis.
264. Nedelsiant prasidės jų amžinoji kančia.
265. Degutu ir siera
266. kankins juos nuo anos akimirkos velnias piktasis.
267. Ten nepadės nei auksas, nei turtai –
268. anksčiau reikėjo apie tai galvoti!
269. Ten ugnis ir siera:
270. norėtume mirti, bet turime gyventi.
271. Troškulys ir alkis –
272. neapsakomai baisūs dalykai,
273. šaltis ir ligos –
274. mūsų kasdienybė.
275. Ugnies pančiais
276. mūsų rankos surakintos,
277. mūsų kojos
278. didelius skausmus kenčia.
279. Ugnies virvėmis
280. jos surišamos.
281. Mums vynas įpilamas,
282. kurio mielai atsisakytume –
283. actas ir tulžis,
284. deginantys kaip ugnies liepsna.
285. Jie mums karšto maisto duoda –
286. deguto ir sieros.
287. Be galo didis bus mūsų skausmas.
288. Kirmėlės grauš mūsų širdis.
289. Tai – mūsų sąžinė,
290. ji neduos mums ramybės.
291. *Jos durs mums į bambą*
292. *Geležinėmis šakėmis.*
293. *Vien pasižiūrėjus į jas, skauda visą kūną.*
294. *Gera būtų, jei galėtume numirti.*
295. *Su niekšišku malonumu*
296. *duria jos mums į krūtinę.*
297. *Viena šių gyvačių – vardu Aspidas,*
298. *tu galite būti tikri.*
299. *Kita – Bazilikas.*
300. *Jos atkeršys mums už mūsų nepadorų gyvenimą,*
301. *kuriam dažnai atsidavę tarnavome,*
302. *kai tik galimybė pasitaikydavo.*
303. *Pažaliavusiais pūliais*
304. *jos mus maitins,*

305. juos tiesiai mums į burną spjaus.
 306. Jos primins mums visas mūsų nuodėmes,
 307. kurių neišpažinome
 308. nuodėmklausiams, kuriuos turėjome.
 309. Piktųjų dvasių reginys –
 310. savo nelaimės suvokimas.
 311. Jie graudžiai verks,
 312. kai retkarčiais mirusiųsios matys
 313. Abraomo prieglobstyje.
 314. [Šis vaizdas] kels jiems skausmą.
 315. Kai velnias pasitrauks,
 316. mūsų reikalai iškart pagerės.
 317. Didingai sušvis
 318. kilmingoji persona¹³.
 319. Mylinčiu [Tėvu] apsireikš Dievas
 320. visiems savo vaikams.
 321. Tuomet baigsis [visi mūsų] vargai;
 322. po to dukart sugiedosime
 323. „Aleliuja“ – džiaugsmo giesmę.
 324. Dievui dėkosime,
 325. jo didybę šlovinsime
 326. visu kūnu ir visa siela.
 327. Tuomet prasidės, iš tiesų [sakau jums],
 328. Jubiliejus – nuostabieji palaimos metai.
 329. Tuomet pradėsime
 330. išmintį mylėti,
 331. protą ir *ratio*,
 332. o su ja ir *meditatio*.
 333. Jų padedami pažinsime, kad
 334. Kristus visa tai yra.
 335. Tuomet didžiausią palaimą patirsime,
 336. septynis kartus gražesni už pačią saulę būsime.
 337. Be grožio,
 338. suteiks Dievas dar kaip atlygį [už ištikimybę]
 339. amžinąją jaunystę
 340. ir daug nuostabių gebėjimų.
 341. Stiprūs būsime.

¹³ Gisela Vollmann-Profe vidurinėsios aukštaičių kalbos žodžių junginį „die edele persona“ verčia „die edele Gottheit“ („kilmingoji dievybė“, p. 51). Panašią interpretaciją pateikia ir Claußnitzer / Kassandra, versdami kaip „herrliche Gottheit“ (p. 211), kas visiškai atitinka šio junginio prasmę. Tolesnės eilutės 293–300 išsklaido visas abejones, kad kalbama apie Dievą. Šiame vertime stengiamasi kuo tiksliau perteikti senąjį tekstą, dėl to atsisakoma „personą“ versti „Dievas“.

342. Panorėsime kalnus
343. sudaužyti į šipulius kaip stiklą,
344. iš tiesų sakau jums,
345. bus duota tokia jėga ten Dievo vaikams,
346. kurie čia nenuleidžia rankų.
347. Ten amžinoji šviesa mums sušvis,
348. jokios ligos mūsų nebekankins.
349. Ten geriausią draugystę [patirsime],
350. meilę švelniausią.
351. Karališkąja garbe
352. apdovanoti amžiams būsime.
353. Neapsakomą atlygį
354. danguje
355. Dievo palikuoniai patirs,
356. kurie to [visą gyvenimą] siekė.
357. Jei čia nuodėmių vengsime,
358. ten greitesni už vėją būsime.
359. Tai gi klausykite visi:
360. ten būsite taurūs ir laisvi,
361. ten nebekentėsite nei nuo nuodėmės, nei nuo sielvarto.
362. Tai – tikra laisvė.
363. Su Dievo pagalba pamiršime greitai
364. visus skausmus,
365. kuriuos ilgąjį laiką
366. tremtyje¹⁴ kentėjome.
367. Ten laukia mūsų amžinasis gyvenimas,
368. kuris suteiktas mums visiems laikams.
369. Kristus – mūsų pasididžiavimas,
370. mūsų pažinimas ir mūsų išmintis.
371. Kas atsigręžia į Jį,
372. iš tikrųjų yra išmintingas.
373. Mūsų širdis ir mūsų akys
374. regės Dievo paslaptis.
375. Be galo nuostabi bus anoji šviesa,
376. kuri niekad nepustos šviesti.
377. Visa tai turės Dievo vaikai,
378. kurie čia [žemėje] nuolankūs yra,
379. kurie savo Kūrėją šlovina
380. ir savo priešams atleidžia.
381. Kurie šioje žemėje to atsisako,

¹⁴ Frau Ava vartoja „elende“, kas reikštų „tremtis, svetima žemė“. Turima omenyje žmonių kančios žemėje. Dangus suvokiamas kaip tikroji tėvynė, namai.

382. ko danguje
 383. su Dievu turėti trokšta.
 384. Ten jie tikrai gerai gyvens.
 385. Ten jų tikėjimas taps tiesa,
 386. jų viltis – tikrovė,
 387. jų meilė taps tobula.
 388. Jie bus lygūs angelams.
 389. Tai niekada nesibaigs.
 390. Taigi, būkite sveiki
 391. ir ramūs,
 392. tebūna tai jūsų tikslas. Amen.
 393. Šią knygą parašė
 394. dviejų vaikų motina.
 395. Jie išaiškino jai [knygoje papasakotų įvykių] prasmę.
 396. Daug džiaugsmų jie kartu patyrė.
 397. Motina mylėjo savo sūnus.
 398. Vienas iš jų paliko šį pasaulį.
 399. Prašau visų,
 400. didelių ir mažų,
 401. kas skaitys šią knygą,
 402. jo sielai amžiną atilsį linkėti.
 403. O antram, kuris dar gyvas
 404. ir [vis dar žemėje] vargsta,
 405. Dievo palaiminimo.
 406. To paties ir jo motinai, kurios vardas AVA.

Literatūros sąrašas:

- Berger, Klaus, Nord, Christiane, eds. 2005. Apokalypse Petri. *Das Neue Testament und frühchristliche Schriften*, Regensburg: Insel Verlag.
- Boor de, Helmut. 1926. *Frühmittelhochdeutsche Studien. Zwei Untersuchungen*. Halle: Buchhandlung des Waisenhauses.
- Burov, Aleksej, Volungevičienė, Skaistė. Zur litauischen Übersetzung vom Hildebrandslied. Iš: *Kalba ir kontekstai*. VII (1). Vilnius. 207–221.
- Craußnitzer, Maik, Sperl, Kassandra, eds. 2014. *Ava: Geistliche Dichtungen*. Stuttgart: Hirzel Verlag.
- Doria, Arianna. 2003. *Frau Ava. Forschungsbericht, Kommentar und italienische Übersetzung*. Triest: Parnaso.
- Grau, Gustav. 1908. *Quellen und Verwandtschaften der älteren germanischen Darstellungen des Jüngsten Gerichts*. Halle: Niemeyer.
- Greinemann, Eoliba. 1968. *Die Gedichte der Frau Ava. Untersuchungen zur Quellenfrage*. Freiburg: Dissertation.
- Grimm, Wilhelm. 1852. *Zur Geschichte des Reims*. Berlin: Königliche Akademie der Wissenschaften.
- Gutfleisch-Zieche, Barbara. 1997. *Volkssprachliches und biblisches Erzählen biblischer Stoffe*. Frankfurt: Peter Lang.
- Henschel, Erich. 1956. Zu Ava „Leben Jesu“. *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* (78). Halle, 479–484. <https://doi.org/10.1515/bgsl.1956.1956.issue-78>.

- Kelle, Johann. 1896. *Geschichte der deutschen Literatur von der ältesten Zeit bis zum dreizehnten Jahrhundert. Band 2*. Berlin: Hertz Verlag.
- Kienast, Richard. 1937. Ava-Studien I. Iß: *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*. Berlin, 1–36.
- Klijn, Frederik, eds. 1992. *Die Esra-Apocalypse*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Masser, Achim. 1976. *Bibel- und Legendeneplik des deutschen Mittelalter*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Nausėdas, Vladas. 1980. *Nibelungų giesmė*. Vilnius: Vaga.
- Nausėdas, Vladas. 2002. *Gudruna*. Vilnius: Vaga.
- Schacks, Kurt. 1986. *Die Dichtung Frau Avas*. Graz: Akademische Drucks- und Verlagsanstalt.
- Scherer, Wilhelm. 1874. *Geistliche Poeten der deutschen Kaiserzeit*. Heft 2. Straßburg: Trübner.
- Schröder, Edward. 1929. Aus der Gelehrsamkeit der Frau Ava. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 66 (1929), 171–172.
- Soeteman, Cornelis. 1963. *Deutsche geistliche Dichtung des 11. und 12. Jahrhunderts*. Stuttgart: Metzlersche Verlagbuchhandlung.
- Stein, Peter. 1976. Stil, Struktur, Historischer Ort und Funktion. Literarhistorische Beobachtungen und methodologische Überlieferungen zu den Dichtungen der Frau Ava. *Festschrift für Adalbert Schmidt zum 70. Geburtstag*. Weiss, Gerlinde, eds. Stuttgarter Arbeiten zur Germanistik. Stuttgart: Akademischer Verlag Hans-Dieter Heinz. 1–85.
- Thoran, Barbara. 1995. Frau Avas „Leben Jesu“ – Quellen und Einflüsse. Eine Nachlese. *Deutsche Literatur und Sprache von 1050–1200*. Fiebig Annegret, Schiewer Hans-Jochen, eds. Berlin: Akademie Verlag. 321–331.
- Tilly, Michael. 2012. *Apokalyptik*. Tübingen / Basel: Franke Verlag.
- Wachinger, Burghard, eds. 1999. *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*. Band 10. Berlin: De Gruyter.
- Wehrli, Max. 1997. *Geschichte der deutschen Literatur im Mittelalter*. Stuttgart: Reclam.
- Wesenick, Gertrude. *Frühmittelhochdeutsche Dichtung des 12. Jahrhunderts aus der Wachau: Frau Avas Gedichte*. Wien: Dissertation.